

УДК 33.001.76

Макогон Ю. В., д. е. н., професор, завідувач
кафедри «Міжнародна економіка»
Донецький національний університет

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Макогон Ю. В. Проблеми впровадження інноваційної моделі на регіональному рівні. В статті досліджується залежність конкурентоспроможності регіонів від рівня дивергенції в системі національної економіки, від участі регіонів в системі міжнародного поділу праці, що визначає рівень їх глобалізованості.

Макогон Ю. В. Проблемы внедрения инновационной модели на региональном уровне. В статье исследуется зависимость конкурентоспособности регионов от уровня дивергенции в системе национальной экономики, от участия регионов в системе международного разделения труда, который определяет уровень их глобализованности.

Makogon Yu.V. Problem of introduction of innovative model at regional level. In the article dependence of competitiveness of regions on level of divergence in national economy system, from participation of regions in system of the international division of labour which defines their level of its globalisation is investigated.

Постановка проблеми. В умовах переходу України на ринкові засади господарювання конкурентоспроможність стала важливим завданням і головною метою політики регіонального розвитку, новою його парадигмою. Міжрегіональна диференціація соціально – економічного розвитку є істотним чинником, який впливає на конкурентоспроможність національної економіки. Впливаючи на просторовий рух товарів, послуг, факторів виробництва - на господарські зв'язки і міжрегіональний обмін, вона формує внутрішній ринок.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий вклад в дослідження питань інновацій та інноваційної діяльності внесли провідні вітчизняні вчені О. Амоша, В. Амітан, Л. Антонюк, В. Василенко, А. Гальчинський, В. Геєць, С. Кацура, О. Лапко, М. Кондратьєв, Б. Патон, І. Пригожин, А. Поручник, В. Савчук, Д. Черваньов, В. Шматько, а також зарубіжні вчені-класики інноваційної теорії П. Друкер, А. Кляйхнехт, М. Портер, К. Фрімен, Дж. Хендерсон, Т. Хіросі, Й. Шумпетер та ін.

Мега статті – дослідити залежність конкурентоспроможності регіонів від рівня дивергенції в системі національної економіки, від участі регіонів в системі міжнародного поділу праці, що визначає рівень їх глобалізованості.

Викладення основного матеріалу. Особливості регіональної політики України впливає на формування конкурентоспроможності регіонів. Обраний Україною напрям євроінтеграції викликає необхідність враховувати засади спільної регіональної політика ЄС, яка передбачає:

- субсидіарність - обмеження активності центрального рівня влади до тих дій, які не можуть бути реалізовані на нижчих рівнях, тобто віддає перевагу ініціативам регіонів;

- партнерство - залучення до підготовки та реалізації стратегії регіонального розвитку не тільки всіх рівнів влади, але й суб'єктів господарювання, які діють в регіоні;
- інтегрованість - об'єднання цілей, ініціатив всіх суб'єктів регіонального розвитку так, щоб були враховані одночасно господарчі, культурні, суспільні та екологічні їх інтереси;
- фінансове забезпечення, що передбачає залучення коштів з різних джерел фінансування;
- програмування, яке визначає соціально – економічний розвиток на основі формування комплексних програм та реалізації визначених в них конкретних завдань;
- концентрацію ресурсів - цільове використання обмежених ресурсів (з метою уникнення їх просторового розпорошення) для реалізації визначених найважливіших завдань, які мають великий вплив на зростання конкурентоспроможності регіону;
- додатковість, що полягає в додатковому, а не замінному характері ресурсів, які надаються центральною владою регіонам;
- компліментарність, яка вимагає доповнення дій центральної влади діями регіонального і місцевого рівнів, а також використання міжнародних ініціатив;
- координацію, яка передбачає комплексний підхід до регіонального гармонійного розвитку в рамках європейського економічного простору;
- компатильність, тобто відповідність регіональної політики країн – членів основним засадам спільної регіональної політики ЄС ;
- когеренцію, що передбачає формування основних напрямів регіональної політики у відповідності з макроекономічною політикою країни;
- синтетичну оцінку, яка вимагає моніторингу розроблених та реалізованих програм регіонального розвитку.

Політика регіонального розвитку, базуючись на таких засадах, повинна бути направленою на реалізацію одночасно двох завдань – нівелювання надмірної диференціації рівнів соціально - економічного розвитку регіонів та сприяння підвищенню їх конкурентоспроможності. Це визначає необхідність пристосування структури економіки, промисловості регіонів до потреб світового ринку, тобто розвитку спеціалізації, направленої на отримання високої конкурентоспроможності на світовому ринку на основі якості продукції, безпосередньо пов'язаної з інноваційним розвитком..

Конкурентоспроможність регіонів визначається інтра-регіональними та інтеррегіональними чинниками. Внутрішні передумови виникають з кількості, якості, характеру, доступності та розміщення в регіонах природних, людських та культурних (майно). Вони пов'язані з історією даного регіону, його економічними, суспільно-культурними особливостям і є залежними від розмірів і специфіки регіонального ринку.

Конкурентоспроможність регіону обумовлюється політикою, що проводиться державною відносно даного регіону, а також позицією даного регіону в макропросторовій системі регіонів і є наслідком впливу даного регіону на інші. Це є питанням позиції регіону в системі регіонів, зв'язків і міжрегіональних обмінів, міжрегіональної рівноваги, стану економіки і організації інших регіонів, а також їх динаміки розвитку.

Зовнішні передумови вказують на об'єктивну специфіку існуючих можливостей і обмежень розвитку економіки в даному регіоні і побудови його конкурентоспроможної. Завжди існує можливість впливу на ці передумови через владу та суспільство. Формування конкурентоспроможності регіону мусить відбуватися з передбаченням передумов, що виникають зі структури і динаміки системи регіонів і мають полягати на пристосуванні внутрішніх передумов до зовнішніх передумов і виникаючих з них імплікацій і разом творити систему регіонів, сприятливу для розвитку даного регіону.

Таким чином, формування конкурентоспроможності регіону є складним, багаторівневим процесом створення умов розвитку його економіки на основі передумов, до яких на регіональному рівні можна віднести:

- рівень соціально - економічного розвитку , купівельної спроможності населення, забезпечення фінансовими ресурсами;
- структуру економічної бази та її стабільність
- високий ступінь стійкості регіональної економічної структури;
- просторову концентрацію ресурсів та їх доступність;
- високу ефективність регіональної економіки;
- здатність господарства регіону до абсорбції суб'єктів господарської діяльності, капіталу, технологій, інновацій;

- відсутність негативного впливу, який може мати розвиток господарської діяльності на оточуюче середовище;
- величину та регіональну структуру регіональних ринків збуту,
- рівень розвитку інфраструктури, її динамічності та щільності;
- ступінь розвитку інституцій, які забезпечують регулювання господарської діяльності;
- рівень інноваційності виробництва;
- характер та рівень розвитку людського капіталу (кількість, розміщення, мобільність, якість, здатність до навчання);
- суспільний клімат для здійснення господарської діяльності.

На національному рівні передумовами забезпечення конкурентоспроможності регіону можна вважати ступінь пристосування господарства регіону до особливостей розвитку та регулювання національної економіки, тенденцій світового господарства; відношення до даного регіону центральних органів влади; систему зовнішніх та внутрішніх економічних зв'язків.

Врахування чинників конкурентоспроможності регіону вимагає комплексного підходу до існуючих в регіоні ресурсів та пристосування їх до змін, які відбуваються у структурі виробництва та попиту. Це викликає необхідність в деяких випадках розвивати існуючі або шукати нові ресурси, а в інших, - відмовлятися від вже існуючих ресурсів, оскільки їх використання може негативно впливати на конкурентоспроможність регіону як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Конкурентоспроможність регіонів є на стільки вища, на скільки забезпечений ресурсами є регіональний розвиток. Це пояснюється тим, що ресурси, залишаючись важливим чинником розвитку економіки регіонів. Вимагають орієнтації підприємств не на окремі ресурси, а на комплексне їх використання. При цьому важливим є співвідношення ресурсів (людських, природних, майнових, фінансових, інноваційних), які представлені в даному регіоні.

Даний регіон є конкурентоспроможним, якщо він в стані створювати, залучати, стабілізувати, сконцентрувати та репродукувати ресурсів, пристосовуючись до змін ц технологіях, управлінні та організації праці.

Особливостями регіонів, які визначаються високим рівнем конкурентоспроможності, можна вважати:

- високий рівень випуску сучасної продукції;
- інноваційність технологічного та суспільного розвитку;
- існування розвинутих партнерських зв'язків між конкуруючими підприємствами;
- високий рівень спеціалізації ринку праці в поєднанні з його еластичністю; швидким реагуванням на вирішення нових проблем;
- існування регіональних лідерів, які спроможні об'єднати регіональні інституції, забезпечити консенсус навколо реалізації спільної стратегії регіонального розвитку.

Конкурентоспроможність регіонів є категорією динамічною, яка змінюється та вдосконалюється в залежності від змін оточуючого середовища. Конкурентоспроможними стають ті регіони, які мають здатність передбачувати та пристосовуватися до нових змін в економіці, техніці та суспільному житті

Регіональна стратегія соціально - економічного розвитку регіону дозволяє більш успішно представляти як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках його особливості, неповторність та унікальність, не ховаючи при цьому існуючі труднощі та загрози розвитку та напрями їх подолання. Таким чином відбувається перенесення уваги з того, що є в регіоні на те, що буде. Вона дозволяє представити регіон як економічну структуру, що розвивається в системі регіонів країни, які створюють національний економічний простір.

Визначення власної регіональної стратегії господарського розвитку сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіонів, що спрощує їх боротьбу за фінансові ресурси центральної банківської системи та інституцій, які підтримують господарський розвиток, а також прямих іноземних інвестицій.. Структура такої стратегії передбачає формування регіональної стратегії інноваційного розвитку, програм реалізації стратегій, в яких повинні бути представлені підприємства та визначені можливості вибору найважливіших та найбільш ефективних господарських рішень.

Формування конкурентоспроможного потенціалу регіонів є однією з найважливіших цілей держави і її економічної політики. Реалізація цього завдання пов'язано із створенням та розвитком конкурентних переваг, у тому числі на основі інноваційного розвитку, забезпечення інвестиційної привабливості регіонів. Кожний регіон повинен розробляти стратегію інноваційного розвитку, заходи її реалізації, враховуючи свій інноваційний потенціал в системі інноваційної національної економіки.

Під інноваційною економікою розуміється економіка, орієнтована на розробку, випуск і продаж продукції, що втілює останні передові досягнення науки і техніки.

Світовою практикою розроблено три стратегії інноваційного розвитку:

- перенесення, яка полягає у використанні досягнень зарубіжного науково – технічного потенціалу у власній економіці;
- запозичення, суть якої полягає в освоєнні виробництва високотехнологічної продукції, яка вже випускається в інших країнах;
- нарощування, яка полягає у використанні власного науково – технічного потенціалу, що дозволяє розвивати виробництво на інноваційній основі.

Територіальна організація країни повинна стимулювати розвиток регіональних інноваційних систем і через ці системи сприяти росту інноваційного підприємництва, що у свою чергу впливає на регіональну конкурентоспроможність. Конкурентоспроможні регіону формуються на основі довготривалої, інтегрованої, комплексної політики, направленої на формування економічних, суспільних, технічних, технологічних умов, які уможливають випуск нової високоякісної продукції на основі високої ефективності виробництва, яке забезпечується впровадженням нових ресурсозберігаючих технологій, зменшенням витрат, зростанням

Вміння впроваджувати науково-технічні розробки є важливим елементом конкурентоспроможності регіонів. Генерування інновацій і їх абсорбція як комплексний, багатосторонній та постійний інноваційний процес стає єдиною можливою ефективною реакцією економіки регіону на сучасні проблеми ринку, який динамічно розвивається, змінюється і підвищує свої вимоги.

Таким чином, конкурентоспроможність регіонів залежить від їх інноваційного розвитку, забезпечення інноваційною інфраструктурою (інституціям, направленими на трансфер та підтримку технічного та організаційного розвитку), доступності фінансових ресурсів на створення та впровадження інновацій. Характер географічного середовища регіону, його природні, суспільні, технічні та технологічні компоненти, спосіб їх взаємного розміщення, існуючі зв'язки між ними визначають його інноваційність.

Високий рівень інноваційності регіонів як просторових одиниць є основною передумовою їх конкурентоспроможності. Формування передумов інноваційного розвитку потребує скоординованих дій як на державному, регіональному, так і на локальному рівнях. До таких передумов можна віднести фінансове забезпечення, створення необхідних умов для генерації, абсорбції та дифузії інновацій, а також побудову мережі інтерактивних зв'язків між виробничими фірмами та фірмами сфери послуг, інституціями ділового оточення, що діють в даному регіоні. Особливу роль у групі чинників, що формують інноваційність регіонів, відіграють вищі навчальні та науково-дослідні заклади. Їх існування підвищує конкурентоспроможність регіонів. Умовою інноваційності регіону є також високий рівень культури і освіти, що характеризують регіональні ресурси праці

Правила створення та функціонування регіональної інноваційної системи повинна визначатися регіональною технологічною політикою, спрямованою на розвиток інновацій в першу чергу у фірмах, що є основою економічної бази регіону. Це пов'язано з тим, що дана політика має дві цілі - ментальну та операційну. Ментальна полягає у спрямуванні господарських суб'єктів регіону на підвищення інноваційності їх господарської діяльності. Операційний аспект інноваційної політики полягає в окресленні можливостей і бажаних, з огляду на конкретні внутрішні та зовнішні умови даного регіону, напрями впровадження технологічного (нових продуктів, технологій, видів виробництва та господарської діяльності) та організаційного характеру інновацій, розробці комплексу дій, направлених на їх реалізацію.

Розробляючи та впроваджуючи регіональну політику, необхідно пам'ятати, що інновації є суспільним явищем, процесом інтеграції та креативної деструкції. Вони інтеракційні та мультидисциплінарні і лише в окремих випадках залежать виключно від технологічного ноу-хау,

Стимульовані та абсорбовані інновації поширюються в регіональних мережевих системах фірм, дослідних установ, інституцій і ринкової інфраструктури, а також пов'язаних із попитом (гуртівні, роздрібна торгівля, споживачі тощо), які забезпечують процес дифузії інновацій в регіоні, їх необхідну комплексність та компліментарність. Особливості створення, абсорбції та дифузії інновацій характерні для кожної регіональної інноваційної системи, яка має чітку просторову структуру інноваційних суб'єктів.

Просторова структура економіки регіону вимагає удосконалення випуску на інноваційній основі продукції, проведення досліджень, маркетингу, логістики, фінансового планування,

підготовки кадрів. Інвестиції в людський капітал створюють умови адаптації виробництва до вимог сучасних інноваційних процесів.

Розвиток та формування ресурсів праці є важливою умовою суспільного сприйняття та ефективного впровадження інновацій, що є важливим у зв'язку з часто існуючими атавізмами, фобією та інерцією виробників та споживачів до інновацій, коли вони порушують традиційно встановлені зв'язки, ієрархію та правила поведінки. Це пов'язано з тим, що інновації, маючи велику креативну силу, можуть носити і деструктивний характер, руйнуючи сформовані в регіоні зв'язки, поведінку та структуру суб'єктів господарювання.

Завданням регіональної влади є стимулювання, підтримка та координація змін, які відбуваються у зв'язку з інноваційним розвитком, протидіючи негативним суспільним, економічним та екологічним його ефектам.

Впроваджуючи інновації та нейтралізуючи їх негативні наслідки, необхідно враховувати традиції та культуру населення. З однієї сторони, це є питання адаптації економічної діяльності, напрямів реформ, інноваційного розвитку до традицій, культури та ментальності регіональної і локальної спільнот. З другої сторони, необхідним є враховувати вже існуючі традиції. при впровадженні інновацій у виробництво, створенні нового продукту. Оптимальною можна вважати ситуацію, коли інновації є продовженням, а не запереченням попереднього технологічного розвитку. Тоді традиції і культура будуть направлені на підтримку інновацій і на їх основі підвищення конкурентоспроможності регіону.

Впровадження інновацій мусить спиратись на бізнес-план. Але навіть при великих знаннях, розважливості та обережності їх впровадження може бути ризикованим. Ризик виникає з можливої непристосованості інновацій до реальних потреб ринку, регіональних умов та регіональних можливостей, помилок в процесі адаптації або абсолютно не передбачуваних явищ та ситуацій.

У зв'язку з цим необхідним є існування в регіоні страхових інституцій, які можуть взяти на себе частково чи цілком цей ризик, створюючи клімат інноваційної безпеки. Одночасно вони є гарантією того, що помилки, які можуть бути здійснені в інноваційному процесі, не приведуть до погіршення економічної ситуації в регіоні.

Існування системи інституцій, що фінансують інновації і забезпечують їх впровадження, впливає не лише на інноваційність регіону, але й на його конкурентоспроможність як безпосередньо, так і опосередковано. Потенціальні інвестори шукають місця, в яких можна не лише з користю розмістити інвестиції в нові об'єкти та нову продукцію, технології, організацію менеджменту, але й мати гарантії безпечного розвитку.

Проведений кластерний аналіз регіонів України за показниками інноваційної діяльності дозволив виділити чотири кластери. До кластера з найвищим рівнем інноваційної активності відноситься Донецька область, із середнім рівнем - АР Крим і сім областей (Закарпатська, Луганська, Львівська, Миколаївська, одеська, Сумська, Харківська) і з низьким рівнем інноваційної активності - 14 областей. Формування та функціонування регіонального ринку інновацій (ринку інноваційного продукту та ринку робочої сили) потребує системи відповідного інфраструктурного забезпечення (бізнес - інкубатори, технопарки, технополіси, інноваційні кластери).

Основним суб'єктом інноваційної діяльності є підприємці. В Україні інноваційною діяльністю займається 10% підприємств (в ЄС цей показник коливається в межах 65 – 75 %) У 2000р. інноваційною діяльністю займалося 14,8%, у 2007р.- 11,5% (1472). У 2000 р. було впроваджувало інновацій у 4,1% підприємств, у 2007р.-5,0% (1186), з них впроваджувало нові технологічні процеси – 515(43,4%), інноваційні види продукції – 564(47.6%). Загальний обсяг інноваційних витрат дорівнює 10,9 млрд. грн., з них – 8.0 млрд. грн.(73.4% - це власні кошти підприємств); 2.8 млрд. грн. вкладено у металургійне виробництво та виробництво готових виробів із металу, 2.6 млрд. грн. – у машинобудування, 1,7 млрд. грн. - у харчову промисловість. . Понад 90% продукції, що виробляється в Україні, не має відповідного науково – технічного забезпечення, що робить її недостатньою.

Менш 1% зареєстрованих в Україні об'єктів інтелектуальної власності реалізуються на практиці (у Фінляндії – 30%). В Україні дохід від продажу ліцензій у перерахунку на 1 чол. становить біля 1 дол. На рік (у Росії – 10, у США – більше 150 дол.).

Інноваційно – орієнтована економіка потребує як розробки інноваційних стратегій на національному і на регіональному рівнях, так і нових методів їх реалізації. Існують різні моделі державної інноваційної політики, кожна з яких передбачає пріоритетну підтримку розвитку освіти, науки, впровадження інноваційних технологій, забезпечення конкурентоспроможності економіки.

Досвід ЄС свідчить про можливість застосування різних організаційно – економічних механізмів регулювання інноваційного розвитку країни. Державна політика країн – членів ЄС у

науково-технічній сфері включає різні інструменти підтримки як фундаментальних, так і прикладних досліджень. До них відносяться – законодавство, податкова політика, розмір та характер розподілу бюджетних засобів, формування та підтримка інфраструктури, кадрове забезпечення. Питома вага основних напрямів підтримки різняться в різних країнах – членах ЄС.

Фінансове забезпечення державою інноваційного розвитку в країнах світу різне. Так в ЄС на НДДКР в середньому направляється 1,9% ВВП, в США – 2,64%, в Японії - 3,04%, в Україні - біля 1% ВВП.

Стратегією економічного та соціального розвитку України на 2004 – 2015 рр. затверджено інноваційну модель розвитку країни, яка передбачає три етапи її реалізації:

Перший етап (2004 2005 рр.) – створення економічних, інфраструктурних та інституційних передумов переходу до інноваційної моделі розвитку;

Другий етап (2006 – 2009 рр.) – створення виробництв на основі новітніх технологій, вихід на внутрішні і зовнішні ринки з конкурентоспроможною продукцією;

Третій етап (2010 – 2015 рр.) - створення науково – технічних та інституційних передумов переозброєння виробництва на інноваційній основі.

Інноваційний розвиток в Україні забезпечується і законами: «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій», «Про інститути спільного фінансування», яким передбачено створення пайових інвестиційних фондів. В тому числі і венчурних (суб'єктів ризикового технологічного бізнесу). Прийнята державна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 рр.»

В ЄС діють регіональні центри впровадження технологій. Такі центри можуть надавати допомогу у придбанні технологій (як в Україні, так і за її межами), їх патентуванні, захисті прав інтелектуальної власності, проведенні технологічного аудиту, брокерських послугах, формуванні регіональних інноваційних кластерів. Створення таких центрів дуже важливо з огляду на те, що в Україні «відсутні механізми передачі інноваційного продукту у виробництво».

На Лісабонському саміті ЄС для контролю за розвитком науково – інноваційного процесу створено Європейське інноваційне табло, яке включає 19 індикаторів, поділених на чотири групи:

- людські ресурси для впровадження інновацій (чотири індикатори);
- створення нових знань(чотири індикатори);
- передача та застосування знань(чотири індикатори);
- фінансування інновацій (один індикатор).

Аналогічну систему індикаторів, адаптовану до соціально – економічних умов регіонів, необхідно розробити і впровадити в регіонах України. Така регіональна інформаційна мережа повинна бути узгодженою із сформованою в кожному регіоні регіональною інноваційною системою, доступ до якої буде відкритий іншим регіонам.

Список використаних джерел:

1. Полтерович В. Гипотеза об инновационной паузе и стратегии модернизации // Вопросы экономики. – 2009. – № 6. – С. 4-20
2. Портер М. Конкуренция. – М.: Вильямс, 2000 – 495 с.
3. Портер М. Международная конкуренция. – М.: Международ. отн., 1993. – 896 с.
4. Соколенко С. Производственные системы глобализации: сети, альянсы, партнерства, кластеры. Украинский контекст. – К.: Логос, 2002. – 646 с.
5. Klink A., Lansen P. Cycles in industrial clusters. The case of the shipbuilding industry in the Northern Netherlands // Economic and Social Geography. – 2001 – № 4 (92) – P.449-463
6. Harrison B. Industrial Districts: old Wine in the new Bottles? // Regional Studies. – 1992. – № 26 (5). – P. 469-483
7. Sabel C. Studied Trust: Building New Forms of Co-operation in a Volatile Economy / Industrial Districts and local Economic Regeneration. – Geneva: ILO, 1992. – P. 50-85
8. Siebert N. The World Economy. Second edition. – London – New York: Routledge, 2002. – 315 p.
9. Lessenser J. Region of Opportunity. A Bold New strategy for Real Estate Investment with Forecasts to the Year 2010. – New York, Toronto: Times Books, 1986. – 308 p.
10. Чужиков В., Божидарнік Н. Європейська модель ідентифікації регіональних асиметрій // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 6. – С. 14-21.

11. Schilitte F. Regional income inequalities and convergence processes in the EU-25 // HWWA. Discussion Paper 355. – 2006. – December. – P. 1-28.

12. Duranton G., Overman H. Testing for location Using Microgeographic Data // The Review of Economic Studies. – 2005. – № 72 (4). – P. 1075-110

Ключові слова: регіональна модель, регіональна теорія, кластер, інновації.